

РОЗВИТОК ЛІНГВІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА ІМПЕРАТИВ

Умрихіна Л. В.

ВСТУП

Увага мовознавців до вивчення спонукальної модальності та форм її реалізації пов'язана з безупинним інтересом до проблеми відтворення в мові однієї із найважливіших людських інтенцій – спонукування. Вагомими для мовознавства залишаються теоретичні питання, пов'язані як із категорією спонукальності взагалі, так і з її репрезентантами у мовленні зокрема. Неоднозначним видається кваліфікація одного з основних понять названої модальної сфери – імператива. Дослідженням історії вивчення імператива тією чи іншою мірою цікавилися давно. Серед останніх розвідок відомі роботи таких мовознавців: К. О. Бортун, О. Л. Даскалюк, О. А. Дубова, І. Я. Завальнюк, Т. А. Нестеренко, І. Л. Шевчук, Н. В. Швидка, С. В. Харченко та ін. Проте досі залишаються остаточно нез'ясованими питання щодо визначення сутності цього складного лінгвістичного явища, що зумовлено, зі свого боку, нереалізованою проблемою встановлення чітких меж і структури категорії спонукальності, суперечливістю у визначенні імператива як його центрального значення. З огляду на це актуальним видається з'ясування стану розробленості теорії імператива в лінгвістиці, зокрема, окреслення основних підходів у потрактуванні цього складного мовного явища, узагальнення щодо динаміки його вивчення. Дослідження різних поглядів на витлумачення імператива, особливості його функціональної та формальної сутності сприятиме подальшому розвитку синтаксичної теорії у плані комплексного системного аналізу зазначеного мовного явища.

1. Виникнення передумов проблеми потрактування імператива

Використання у мовознавстві поняття *імператив* (від лат. *imperativus* – наказовий) пов'язане з потребою номінації наказового способу дієслова. Ідея морфологізації модально орієнтованих значень виходить із західноєвропейської лінгвістичної традиції, що за неї первинно було виокремлено три основні морфологічні способи із закріпленими за ними термінами. Звідси й ототожнення слов'янських номенів із іншомовними відповідниками: дійсний – індикатив, умовний – кондиціонал, наказовий – імператив, що

відповідає погляду на тричленну способову категорію, яка донедавна мала статус остаточно усталеної.

Розгляд імператива в складі дієслівноспособової категорії залишається формально зумовленим і цілком прийнятним для західноєвропейського мовознавства. Так, до сьогодні виокремлюють imperative mood – наказовий спосіб, subjunctive mood – умовний спосіб, indicative mood – дійсний спосіб, що, за визначенням О. Есперсена, мають такі відповідники: «will-mood» – спосіб волі, «thought-mood» – спосіб думки і «fact-mood» – спосіб фактів¹. Не дивно, що й перші системні дослідження, присвячені імперативу, відбувалися на основі аналізу саме тих мов, де він побудований досить просто, а тому сприяє максимально прозорому зчитуванню модального значення.

У вітчизняній практиці усталилася традиція тлумачення спонукальних конструкцій як таких, що виражають будь-які види каузованого волевиявлення; центральним засобом вираження визначено наказовий спосіб дієслова. А от поняття «імператив», безпосередньо пов'язане зі спонукальністю, почало активно фігурувати в науковому обігу лише віднедавна. Тривале прийняття ідеї безпосереднього стосунку наказового способу до вираження спонукального модального значення сприяло автоматичному перенесенню прямих властивостей цієї грами на її іншомовний відповідник. Імператив і дотепер здебільшого ототожнюють із наказовим способом дієслова: «імператив (лат. **imperativus** – владний) – лінгв. наказовий спосіб дієслова» або «імператив – те ж саме, що наказовий спосіб» – таку дефініцію подають тлумачні словники². **Показово, що Словник синонімів поряд із питомим «імператив» пропонує відсилку до терміна «наказовий спосіб»³.**

Довідник сучасної української мови подає таке визначення: «наказовий спосіб (імператив) – один з трьох дієслівних способів, який виражає спонукання до виконання дії співрозмовником або особою, що не бере участі в розмові, у формі наказу, прохання, вимоги, заклику тощо: *іди, читай, ідімо, читайте*. Дії, названі формами наказового способу, мисляться як ірреальні, оскільки вони

¹ Jespersen O. A modern English grammar on historical principles: in 7 vol. Vol. VII: Syntax. Copenhagen, 1958. С.632.

² Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ, 1985. С. 93; Морозов С. М., Шкарапута Л. М. Словник іншомовних слів. Київ, 2000. С. 221; Яременко В., Сліпущко О. Новий словник української мови: у 4 томах. Том 1. Київ, 2001. С. 788.

³ Бурячок А. А., Гнатюк Г. М., Головащук С. І. Словник синонімів української мови: в 2 томах. Том 1. Київ, 2006. С. 642.

не зв'язані з часом їх протікання й існують лише в уяві мовця та адресата мовлення»⁴. Синонімічно постають терміни імператив і наказовий спосіб у визначенні, запропонованому в «Теоретичній морфології української мови»: «наказовий спосіб, або імператив, виражає волевиявлення мовця – наказ, вимогу, спонукання тощо виконати бажану для нього дію чи набути бажаний для нього процес або стан».⁵ Схожу семантичну інтерпретацію властивостей імператива як дієслівного способу (причому, без вказівки на ототожнення його з наказовим) подає Словник-довідник лінгвістичних термінів: «імператив – це спосіб, який виражає прохання, наказ мовця або спонукання до здійснення дії»⁶.

О. В. Бондарко⁷, а слідом за ним Н. І. Поройкова, спираючись на думки попередника, вважають імператив (наказовий спосіб) спеціальним граматичним (морфологічним) засобом вираження спонукальної модальності й відводять йому «центральне (ядерне) місце» у полі спонукальності, вказуючи на те, що «в імперативі спонукальність постає як категорійне значення форми (класу словоформ). Саме у формі імператива окремі ознаки ситуації спонукання постають у найбільш узагальненому (категоризованому) вигляді»⁸.

А. І. Ізотов вважає імператив (або наказовий спосіб) граматикалізованим засобом вираження спонукання взагалі⁹. М. Б. Бергельсон називає імператив просто граматикалізованим спонуканням¹⁰.

Позицію приналежності імператива до дієслівної категорії й ототожнення його з наказовим способом розділяють, зокрема,

⁴ Храковский В. С., Володин А. П. Семантика и типология императива. Русский императив. Ленинград, 1986. С. 111.

⁵ Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови. Київ, 2004. С. 258.

⁶ Розенталь Д. Е., Теленкова М. А. Словник іншомовних слів. Київ, 1977. С. 276.

⁷ Бондарко А. В. Русский глагол. Ленинград, 1967. С. 125–126.

⁸ Поройкова Н. И. К характеристике семантической структуры ситуации побуждения. *Функциональный анализ грамматических аспектов высказывания*. Ленинград, 1985. С. 26.

⁹ Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: структура та прагматистичні функції: автореф. дис. ... доктора філол. наук: 10.02.01. Київ, 2010. С. 59.

¹⁰ Бергельсон М. Б. Проблема контроля в побудительных высказываниях. *Функционально-типологические аспекты анализа императива / ред. Бирюлин Л. А., Храковский В. С. Часть 2. Семантика и прагматика повелительных предложений*. Москва, 1990. С. 15–16.

Н. Р. Добрушина, Г. Г. Дрінко, М. В. Перцов, В. О. Плуґнян, К. Ф. Шульжук.

У новітніх дослідженнях, присвячених імперативу, все ще спостерігаємо віднесення його до категорії способу дієслова: «імператив в українській мові можна кваліфікувати як граматичну категорію дієслова, що, виражаючи відношення дії до дійсності, відображає волевиявлення мовця, має власну парадигму особових форм, яка реалізується системою специфічних синтетичних і аналітичних одиниць, що характеризуються широким спектром модифікацій спонукального значення при відповідному інтонаційному оформленні»¹¹. Проте особлива природа імператива, привертаючи пильну увагу мовознавців, зумовлює до пошуку нових аспектів його вивчення, виходу за межі суто морфологічного сприйняття цього непростого мовного явища: «хоча імператив і є дієслівною формою, все ж функціонально, семантично і просодично він виражає не процес, не дію як таку, волевиявлення мовця – його наказ чи побажання того, щоб хтось здійснив дію»¹².

Незважаючи на те, що форми способу традиційно розглядають як дієслівні, значення цих форм стосуються речення загалом, тобто реалізація способових значень відбувається вже на найвищому мовному рівні, де дієслівні способові форми є засобами вираження реальної та ірреальної модальності. Таке положення відповідає твердженню вчених про те, що «морфологія найтісніше пов'язана із синтаксисом, оскільки вона існує передусім у вигляді техніки для синтаксису»¹³. Тож спосіб як граматична категорія, що передає різні модальні відтінки дії, знаходить відображення і в морфології, і в синтаксисі; значення виокремлюваних грамем може передаватися морфологічними і морфолого-синтаксичними засобами¹⁴. Становлення дієслівноспособової парадигми, зі свого боку, позначено впливом семантико-синтаксичних явищ, оскільки саме в синтаксичних конструкціях закріплюється семантико-граматична сутність будь-якої морфологічної категорії. Спосіб дієслова, беручи участь в оформленні центральної частини речення, а тому і його

¹¹ Шевчук І. Л. Про статус імператива а українській мові. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2004. Вип. 10. С. 94

¹² Шевчук І. Л. Про статус імператива а українській мові. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2004. Вип. 10. С. 93.

¹³ Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови. Київ, 2004. С. 42.

¹⁴ Симонова К. С. Граматичні категорії дієслова: основні підходи до вивчення. *Українська мова*. 2012. №2. С. 34–44. С. 42; Русанівський В. М. Структура українського дієслова. Київ : Наукова думка, 1971. С. 304.

предикативності, на рівні мовного функціонування перестас бути абстрактним поняттям і набуває функціональної спеціалізації у взаємодії із цілим комплексом синтаксичних та морфологічних категорій.

2. Розгляд імператива в ракурсі синтаксичних категорій

Відомий також і протилежний погляд на проблему визначення статусу імператива. Ще М. П. Некрасов уважав імператив не приналежним до способу як до абсолютно не граматикалізованої і тому не виправдано виокремлюваної категорії взагалі. В. В. Виноградов зауважував, що імператив (наказовий спосіб), перебуваючи на периферії дієслівної системи, прагне «відпасти» від неї через те, що його притягують вигуки. «Не лише інтонація, не лише синтаксичне значення, але і морфологічна будова наказового способу рішуче видаляє його із загальної системи дієслова»¹⁵. Причому термін *імператив* застосований щодо другої особи наказового способу як власне імперативної дієслівної форми, оскільки вона передає суто імперативне значення¹⁶. На думку вченого, значення спонукальності набагато ширше за імперативне, тому спектр засобів вираження першого не обмежений лише формами наказового способу. З іншого боку, він не вважав імперативними й деякі форми наказового способу, передусім аналітичну форму, що виражає значення спонукування третьої особи. Важливим є історичне пояснення академіком факту існування саме такої форми, що й до сьогодні почасти відносять до імперативної. Ідеться про переважне використання в літературній мові (до 30-х рр. XIX ст.) саме імперативної форми – другоособової – на означення спонукування, зверненого до третьої особи¹⁷. Як видно, учений не ототожнював імператив із наказовим способом дієслова, ба більше, розглядав його як модальне значення, приналежне скоріше до сфери синтаксичних категорій, аніж морфологічних.

Із часу впровадження в науковий обіг поняття *спонукальне речення*, запропонованого О. О. Шахматовим й О. М. Пешковським, термін *імператив* на певний час втрачає свою актуальність, до того ж з'являється ідея виокремлення синтаксичних способів, що серед них знайшов місце й спонукальний спосіб. Відтоді спонукальні речення прийнято вважати комунікативним типом синтаксичних

¹⁵ Виноградов В. В. Современный русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва, 1972. С. 450.

¹⁶ Там же. С. 453.

¹⁷ Там же. С. 451.

конструкцій, що виражають різновиди волевиявлення (наказ, вимогу, заклик, побажання, прохання, пораду тощо). Спеціалізованими формами вираження спонукального значення визнано дієслівні форми наказового способу, що, зі свого боку, беруть участь у формуванні синтаксичного спонукального способу, засвідчуючи морфолого-синтаксичну природу формування названих конструкцій.

Вивчаючи особливості функціонування морфологічної форми дієслів наказового способу в комунікативно-синтаксичній площині, О. М. Пешковський зробив уточнення щодо доцільності використання терміна *спонукальний спосіб* замість *наказовий спосіб*. Академік розрізняв семантичні відтінки основного спонукального значення, виражені засобом дієслівної форми наказового способу типу *іди, ідіть*, що серед них виокремив наказ, прохання, пораду тощо, причому важливим фактором диференціації учений вважав відповідне інтонуювання остаточно оформленого висловлення. Поза інтонацією ці дієслівні форми «не виражають нічого, а лише просте спонукування до дії»¹⁸. Уточнення номінації говорить про зворотній взаємозв'язок морфологічного і синтаксичного рівнів організації спонукальної модальності: без звернення до комунікативного рівня функціонування вихідної дієслівної форми неможливе адекватне визначення її граматичної семантики.

Із подальшим розвитком вчення про комунікативний рівень організації речення в термінологічній сфері синтаксису почав фігурувати й *імператив*, потрактований або як модальне значення, ототожене з наказом, або як мовленнєвий акт, або як загалом модальність спонукальності. Підхід до аналізу з комунікативної точки зору сприяв погляду на імператив як категорію мовленнєвого рівня, де форма поступається значенню.

На специфічний характер імператива дослідники вказували давно, незважаючи на первинне вивчення його у світлі морфологізованих мовних явищ. Так, Р. Якобсон категорично заперечував формальний характер імператива: «Справжній імператив відокремлюється від інших дієслівних категорій»¹⁹. Схожу думку висловлював В. Панфілов, розглядаючи імператив за межами категорії способу²⁰. Е. Бенвеніст наголошував, що імператив –

¹⁸ Пешковський А. М. Русский синтаксис в научном освещении. 8-е издание. Москва, 2001. С. 207.

¹⁹ Jakobson R. Selected writings: in 6 vol. Vol. 2: Word and language. The Hague, Paris, Mouton, 1971. С.93

²⁰ Панфилов В. 3. Категория модальности и ее роль в конституировании структуры предложения и суждения. *Вопросы языкознания*. 1977. Вып. 4. С. 37–48.

категорія мовленнєвого рівня, що її засобом реалізації є наказовий спосіб дієслова²¹. На думку В. С. Храковського і А. П. Володіна, формальна специфіка імператива детермінована його функційною своєрідністю, оскільки «імператив – єдина форма дієслова, що у своєму прямому значенні виконує специфічну апелятивну, або, ширше, закличну, не притаманну іншим дієслівним формам, що у своєму прямому значенні виконують комунікативну або експлікативну функцію»²². Виводячи імператив із категорії способу, автори обстоюють позицію приналежності його не до модальної рамки, а саме до опозиції «індикатив/кон'юнктив/імператив», а до опозиції «розповідь/питання/наказ», що пов'язано з комунікативною рамкою. І. А. Мельчук вводить імператив до сфери прагматики, уважаючи імператив мовленнєвим актом: «імператив виражає наказ (у найширшому сенсі) та є мовленнєвим актом, за допомогою якого мовець виражає свою волю й намагається вплинути на адресата, спонукавши його, таким чином, до бажаних дій»²³.

Новітні студії з проблеми пропонують такий погляд на імператив: «хоч формально імператив є дієслівною формою, проте функціонально й семантично він виражає не процес, не дію зокрема, а волевиявлення мовця – його наказ, прохання, тобто інтенцію щодо виконання співрозмовником дії – апелятивність [...] проблема граматичної семантики імператива може бути вирішена лише в комунікативному плані, тобто впливає з суті цілеспрямованого мовлення, що пов'язує її з прагматичним аспектом і з поняттям комунікативної ситуації»²⁴. Тож у світлі останніх тенденцій щодо потрактування таких мовних явищ імператив постає як комунікативно зорієнтоване категорійне утворення, пристосоване мовною системою для ретрансляції адресованого волевиявлення.

У зв'язку з активацією терміна *імператив* у вітчизняному мовознавстві почав фігурувати оновлений варіант номінації спонукальних речень – імперативні речення. Останній термін почасти використовують як абсолютний синонім попереднього (іноді новітній термін абсолютно заступає попередній). Так, в академічних виданнях спонукальні (імперативні) речення

²¹ Бенвенист Э. Общая лингвистика / ред. Ю. С. Степанов. Москва, 1974. С. 315.

²² Храковский В. С., Володин А. П. Семантика и типология императива. Русский императив. Ленинград, 1986. С. 11.

²³ Мельчук И. А. Курс общей морфологии. Т. II. Языки славянской культуры. Wiener Slavistischer Almanach, Sonderband. Вып. 38/2. Москва–Вена, 1998. С. 154–155.

²⁴ Нестеренко Т. А. Императивні ситуації: їхні ознаки, структура, склад. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С. 147–155. С. 148.

виокремлено поряд із розповідними та питальними за критерієм комунікативної направленості, а також функціональною ознакою вираження «волі або намагання мовця спонукати співрозмовника до якоїсь дії»²⁵. Пріоритетним засобом оформлення все також називають дієслово у формі наказового способу²⁶.

Автори комплексних досліджень відповідної проблематики твердять про доцільність трактувати «весь клас конструкцій, що виконують єдину комунікативну функцію і передають одне і те ж спонукальне значення», імперативними реченнями, обґрунтовуючи тим, що «у вираженні багатьох спонукальних інтенцій переважає вживання імператива. Через це прийнято вважати імператив ядром вираження поля спонукання»²⁷. Терміном імператив позначають «поняття ширше, ніж терміном «наказовий (або спонукальний) спосіб», а саме – спонукання і усі засоби мови, які служать для його вираження»²⁸.

Об'єднання під одним терміном різнорідних лінгвістичних явищ дозволяє мовознавцям відносити до імперативних такі речення, що вочевидь належать до інших функційно-семантичних моделей і представляють інші модальності, хоч і позначені відтінком спонукальності, як-от: опативні, дебітивні.

У мовознавстві відомі спроби виокремити імперативні речення серед загалу спонукальних за комунікативною спрямованістю й семантичною ознакою категоричності. Так, розрізняють два види спонукальних речень: речення, що виражають наказ, або так звані «чистий імператив, і речення, що виражають наказ із відтінком спонукання, застереження, бажання, прохання, благання тощо»²⁹. П. С. Дудик, пропонуючи тотожний функціональний поділ спонукальних речень із застосуванням подвійного терміна «наказові (імперативні)», висловлює міркування щодо складності вибору доречного терміна до речень, що виражають прохання, заклик, побажання, пораду і т. д.: «назви «прохальні» або «закличні» речення

²⁵ Бевзенко С. П., Литвин, Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис. Київ, 2005. С. 39.

²⁶ Там же. С. 40.

²⁷ Швидка Н. В. Імперативні речення в сучасній українській мові: семантика, засоби вираження спонукальності, функції. Слов'янськ, 1998. С. 40.

²⁸ Швидка Н. В. Імперативні речення в сучасній українській мові: семантика, засоби вираження спонукальності, функції. Слов'янськ, 1998. С. 49.

²⁹ Івченко М. П. Сучасна українська літературна мова. Київ: Вид-во Київського університету, 1960. С. 478.

і т. д. стилістично незграбні»³⁰. Л. В. Бережан називає імперативними лише «такі прямоспонукальні речення, які виражають категоричний наказ, категоричну вимогу або категоричну заборону виконати чи виконувати певну дію»³¹. Імператив у дослідженні постає як номінація типу конструкцій категоричного спонукування, а також як тип мовленнєвого акту (поряд із директивом, оптативом, дезидеративом, пермісивом тощо). Віднедавна в мовознавчих студіях став фігурувати термін «імперативно-спонукальні речення»³², що вказує на виокремлення окремого типу речень серед спонукальних.

Тож необхідним є розмежування понять імператив, імперативні речення, спонукальні речення. Видається можливим кваліфікувати імператив як морфологічну категорію, а саме спосіб дієслова, призначений для вираження категоричного розпорядження. Імперативними реченнями можна вважати предикативні синтаксичні одиниці, придатні для вираження імперативного значення – категоричного розпорядження – ядерного в спонукальній модальності. Репрезентуючи імперативне значення як субкатегорійне значення спонукальної модальності, такі речення виражають його у спеціально призначеній для цього формі, базованій на морфологічних параметрах присудка. Розглядові питання, які саме грамами наказового способу можна вважати суто імперативними з огляду на їхню семантичну специфіку, що зрештою реалізується у функціонально-синтаксичній площині мови, присвячено окрему наукову розвідку³³.

ВИСНОВКИ

Огляд лінгвістичних поглядів на імператив дозволяє констатувати факт наукової неузгодженості щодо його потрактування, а тому потребу усталеної й чітко визначеної дефініції. Із часу впровадження цього поняття в мовознавчій обшир змінився ракурс висвітлення проблеми: від вивчення морфологічної сутності імператива до

³⁰ Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (просте речення, еквіваленти речення). Київ: Наук. думка, 1973. С. 233.

³¹ Бережан Л. В. Категорія спонукальності в сучасній українській мові. Івано-Франківськ, 1997. С. 119.

³² Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку XXI ст.: структура та прагматистичні функції: автореф. дис. ... доктора філол. наук: 10.02.01. Київ, 2010.

³³ Умрихіна Л. В. Наказовий спосіб дієслова як основний засіб вираження імперативних конструкцій у сучасній українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2017. № 28. С. 51-55.

аналізу його природи з виходом у прагматичну площину. Дискусійним постає питання дефініції імперативних конструкцій – безпосередніх репрезентантів імператива. Тому необхідним видається комплексне дослідження відповідних мовних явищ, що становить перспективу подальших досліджень.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена еволюції теорії імператива в лінгвістиці. У роботі висвітлено генезу дослідження цього складного мовного явища з метою узагальнення питань його кваліфікації. Проблема кваліфікації імператива зумовлена тривалим визнанням в лінгвістиці ідеї про ототожнення його з наказовим способом, що сприяло автоматичному перенесенню прямих властивостей цієї грами на її іншомовний відповідник. Новий підхід до аналізу імператива в комунікативному вимірі сприяв появі нового ракурсу його дослідження, а саме як категорії мовлення, за якого імператив постає скоріше як значення, а не як форма. Автор акцентує на значущості вивчення різних наукових концепцій щодо статусу імператива й важливості урахування різновекторних напрямів його потрактування.

Завдяки аналізу лінгвістичних поглядів на імператив встановлено факт наукової неузгодженості щодо його потрактування й визнано потребу усталеної й чітко визначеної дефініції. З'ясовано, що з часу впровадження в лінгвістиці поняття імператив змінився ракурс висвітлення проблеми: від вивчення морфологічної сутності імператива до аналізу його природи в прагматичній площині. Дискусійним виявилось питання дефініції імперативних конструкцій – безпосередніх репрезентантів імператива. Тому нагальною необхідністю є комплексне дослідження відповідних мовних явищ.

Література

1. Бевзенко С. П., Литвин, Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис. Київ, 2005.
2. Бортун К. О. Структурно-семантичні типи та функції імперативних висловлень у публіцистичному і офіційно-діловому стилях: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Черкаси, 2019.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / ред. Ю. С. Степанов. Москва, 1974.
4. Бережан Л. В. Категорія спонукальності в сучасній українській мові. Івано-Франківськ, 1997.
5. Бергельсон М. Б. Проблема контроля в побудительных высказываниях. *Функционально-типологические аспекты анализа*

императива / ред. Бирюлин Л. А., Храковский В. С. Часть 2. Семантика и прагматика повелительных предложений. Москва, 1990. С. 13–18.

6. Бондарко А. В. Русский глагол. Ленинград, 1967.

7. Бурячок А. А., Гнатьюк Г. М., Головащук С. І. Словник синонімів української мови: в 2 томах. Том 1. Київ, 2006.

8. Виноградов В. В. Современный русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва, 1972.

9. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови. Київ, 2004.

10. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ, 1985. С. 93.

11. Гусев В. Ю. Типология императива. Москва. 2013.

12. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови. Київ, 2010.

13. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (просте речення, еквіваленти речення). Київ: Наук. думка, 1973.

14. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: структура та прагмастилістичні функції: автореф. дис. ... доктора філол. наук: 10.02.01. Київ, 2010.

15. Изотов А. И. Функционально-семантическая категория императивности в современном чешском языке как прагмалингвистический феномен. Москва, 2007.

16. Карцевский С. И. Система русского глагола. *Карцевский С. И. Из лингвистического наследия: в 2 томах.* Том 2. Москва, 2004. С. 31–208.

17. Мельчук И. А. Курс общей морфологии. Т. II. *Языки славянской культуры.* Wiener Slavistischer Almanach, Sonderband. Вып. 38/2. Москва–Вена, 1998. С. 154–155.

18. Морозов С. М., Шкарапута Л. М. Словник іншомовних слів. Київ, 2000.

19. Некрасов Н. П. О значении форм русского глагола. Санкт-Петербург, 1865.

20. Нестеренко Т. А. Імперативні ситуації: їхні ознаки, структура, склад. *Філологічні студії.* 2015. Вип. 13. С. 147–155.

21. Панфилов В. З. Категория модальности и ее роль в конституировании структуры предложения и суждения. *Вопросы языкознания.* 1977. Вып. 4. С. 37–48.

22. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. 8-е издание. Москва, 2001.

23. Поройкова Н. И. К характеристике семантической структуры ситуации побуждения. *Функциональный анализ грамматических аспектов высказывания*. Ленинград, 1985. С. 25–35.
24. Розенталь Д. Е., Теленкова М. А. Словник іншомовних слів. Київ, 1977.
25. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. Київ : Наукова думка, 1971.
26. Симонова К. С. Граматичні категорії дієслова: основні підходи до вивчення. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 34–44.
27. Умрихіна Л. В. Наказовий спосіб дієслова як основний засіб вираження імперативних конструкцій у сучасній українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2017. № 28. С. 51–55.
28. Храковский В. С., Володин А. П. Семантика и типология императива. Русский императив. Ленинград, 1986.
29. Шевченко Л. Ю., Різун В. В., Лисенко Ю. В. Сучасна українська мова: Довідник. Київ, 1993.
30. Шевчук І. Л. Про статус імператива а українській мові. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2004. Вип. 10. С. 87–95.
31. Швидка Н. В. Імперативні речення в сучасній українській мові: семантика, засоби вираження спонукальності, функції. Слов'янськ, 1998.
32. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ, 2010.
33. Яременко В., Сліпущко О. Новий словник української мови: у 4 томах. Том 1. Київ, 2001.
34. Jakobson R. Selected writings: in 6 vol. Vol. 2: Word and language. The Hague, Paris, Mouton, 1971.
35. Jespersen O. A modern English grammar on historical principles: in 7 vol. Vol. VII: Syntax. Copenhagen, 1958.

Information about the author:

Umrykhina Liubov Volodymyrivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies
and Linguistic Didactics

G. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
2, Valentynivska Str., Kharkiv, 61168, Ukraine